

ÜSKÜDAR'IN SON YORGANCILARI: GELENEKSEL ESNAF KÜLTÜRÜNÜN DEĞİŞİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Nükte Sevim DERDİÇOK** & Nuray OCAKLI***

Öz

Geleneksel el sanatları; şekillendirdiği somut olmayan kültürel miras unsurları, maddî getiri, günümüzde kent kültürünü oluşturma gibi özellikleriyle çok katmanlı bir yapı inşa etmekte ve bu nedenle çeşitli yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Sanat ve zanaat karmaşasının tam ortasında konumlanan yorgancılık da tarihsel süreç içerisinde değişim gösteren kültürel anlamları ile günümüzde de varlığını sürdüren ve değişime ayak uyduran bir meslek alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Üsküdar'da günümüzde sayıları giderek azalan yorgan ustalarının anlatıları üzerinden yorgancılık mesleğini, meslek folkloru ve kent folkloru çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma, yorgancılığı “kaybolmaya yüz tutmuş bir geleneksel meslek” olarak değerlendirmek yerine; ustalık geleneği, meslek ahlakı, sözlü kültür, ritüeller, üretim pratikleri, mekânsal aidiyet ve meslek kimliğinde yaşanan dönüşümler bağlamında bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Bu yönüyle çalışma, yorgancılığı hem kültürel hem de tarihsel sürekliliği olan dinamik bir zanaat alanı olarak ele almaktadır. Araştırmanın saha verileri, Üsküdar'ın farklı semtlerinde (Bağlarbaşı ve Bulgurlu) faaliyet gösteren iki yorgan ustası ile Kapalıçarşı'da İstanbul Yorgancı Hallaç ve Çeyizciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Bu görüşmeler, ustaların mesleğe giriş süreçleri, usta-çırak ilişkileri, üretim teknikleri, meslek içi değerler sistemi, müşteri profilleri ve mesleğin günümüzdeki sorunlarına dair anlatıları kapsamaktadır. Çalışmada elde edilen sözlü veriler, halk biliminin anlatı, bellek ve meslek folkloru yaklaşımları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Üsküdar'ın araştırma alanı olarak seçilmesinde, ilçenin Osmanlı döneminden itibaren esnaf ve zanaatkarlık kültürünün yoğun biçimde yaşadığı bir merkez olması, geleneksel mesleklerin uzun süre kent dokusu içinde varlığını sürdürebilmesi ve ustaların mekânla kurduğu güçlü aidiyet ilişkileri belirleyici olmuştur. Bu yönüyle Üsküdar, yorgancılığın kent kültürü, mahalle ilişkileri ve gündelik yaşam bağlamında izlenebildiği özgün bir saha sunmaktadır. Araştırma, disiplinlerarası bir yöntemle yürütülmüş; bir halk bilimci ve bir tarihçinin ortak çalışmasıyla kurgulanmıştır. Bu çerçevede, ustaların sözlü anlatıları folklorik açıdan çözümlenirken yorgancılığın Osmanlı döneminden günümüze uzanan tarihsel seyri, esnaf teşkilatlanmaları ve meslekî örgütlenmeler tarihsel kaynaklar ve arşiv belgeleri ışığında ele alınmıştır. Böylece yorgancılık, sözlü bellek dışında tarihsel süreklilik ve kurumsal yapı bağlamında da değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, yorgancılığın teknik bir üretim faaliyetinin ötesinde güçlü bir meslek ahlakı, ustalık bilgisi ve etiği, iş disiplinine dayalı eğitim anlayışı, sözlü kültür ürünleri (atasözleri, maniler, kişisel deneyim anlatıları), ritüeller ve mekânla kurulan derin aidiyet ilişkileriyle şekillenen bir meslek folkloru örneği olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte modernleşme, kentleşme, hazır üretim, tüketim alışkanlıklarındaki değişim, çıraklık sisteminin çözülmesi ve mesleğin kuşaklararası aktarımının zayıflaması gibi etkenlerin yorgancı kimliğinde belirgin kırılmalara yol açtığı görülmektedir. Bu çalışma, Üsküdar'daki yorgancılık mesleğini ustaların anlatıları üzerinden kültürel ve tarihsel boyutlarıyla birlikte ele alarak kentte geleneksel zanaatların dönüşümünü anlamaya yönelik disiplinlerarası ve nitel bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yorgancılık, Sözlü Tarih, Kent Folkloru, Meslek Folkloru, Üsküdar

* **Geliş Tarihi/Received Date:** 05.04.2026 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 16.06.2026

DOI: <https://doi.org/10.55666/folklor.1923615>

**^{ID} Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul-Türkiye, nukte.derdicok@izu.edu.tr

***^{ID} Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul-Türkiye, nuray.ocakli@izu.edu.tr

THE LAST MASTER QUILT MAKERS OF ÜSKÜDAR: A REVIEW ON THE TRANSFORMATION OF THE TRADITIONAL CRAFT CULTURE

Abstract

The multifaceted structure of traditional crafts shapes intangible cultural heritage, fosters contemporary urban culture, and secures artisan livelihoods, necessitating an interdisciplinary approach to craft studies. Through the historical process of adapting the traditional into the modern, quilting, positioned at the intersection of the dichotomy between art and craft, emerges as a guild practice that still endures in the contemporary world. This study aims to analyze quilting, as the practice of an urban craft, based on the personal stories of the last guild masters in the Üsküdar district of Istanbul. Üsküdar is the residential area specifically chosen for this study due to the strong continuity of guild tradition and cultural ties between urban spaces and guild masters since the Ottoman era, which is the distinctive characteristic making the district a convenient field to conduct multi-disciplinary research projects. In this article, quilting is examined not as a traditional guild practice that has gradually become extinct but as the whole of guild ethics, oral tradition, rituals, manufacturing practices, transforming and changing profile of guildsmen in the modern world. In this respect, this study considers quilting as a dynamic traditional craft exemplifying cultural and historical continuities in Üsküdar for centuries. Sources of the data analyzed in this article are the interviews with the master craftsmen in Altunizade/Bağlarbaşı and Bulgurlu quarters, and the chief master of quilt makers at the historical center of the guild community in Grand Bazaar. These interviews provide a set of original qualitative data for this study concerning the apprenticeship, relations between guild masters and apprentices, manufacturing practices, ethics of the traditional craft, customer profile, and current problems of guild members. The set of the qualitative data is analyzed from the perspective of history, memory, ethnology, and folklore studies. Modernization, urbanization, changing habits of consumers as well as disappearance of apprenticeship practices have detrimental effects on the traditional guild system of quilting. This study analyzing the continuities and changes in the quilting craft considers the case of the last master quilt makers of Üsküdar from a multidisciplinary perspective to contribute to the literature on the traditional guild system and mastership in Istanbul.

Keywords: Quilting, Oral Tradition, Urban Folklore, Occupational Folklore, Üsküdar

Giriş

Geleneksel meslekler hem meslekî bilgi hem de tecrübeye dayalı özel bilgiler içermesi açısından kültürel olarak pek çok işleve sahiptir. Bu mesleklerden biri olan yorgancılık; üretim teknikleri, kullanılan araç gereçleri, usta-çırak ilişkisi, anlatıları, gündelik yaşama yansıyan sembolik işlevleri ile meslek folklorunun önemli bir alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek folkloru, bireylerin ortak bir meslek etrafında bir araya gelmeleriyle oluşan ve bu birliktelik içinde üretilen sözlü, davranışsal ve maddî kültür unsurlarını kapsayan bir folklor alanıdır. Meslek, bireyleri ekonomik bir faaliyet etrafında birleştirirken diğer yandan ortak değerler, çalışma ahlakı, estetik anlayış ve meslekî kimlik bilinci üzerinden de birbirine bağlamaktadır (Fedakâr ve Derdiçok, 2016: 97). Bu bağlamda meslek grupları, zamanla kendilerine özgü bir dil, anlatı repertuarı, iş ritmi, geleneksel uygulamalar ve aktarım biçimleri geliştirerek kendi folklorlarını üretmektedir.

Kentsel ve kırsal alanlarda geleneksel, yarı geleneksel ve güncel meslekler ile bu mesleklerde kullanılan tüm yöntemleri içeren çalışma hayatının etrafında oluşmuş halk bilgisi ürünlerini ifade eden meslek folkloru terimi, kavramsal olarak oldukça dolu bir içeriği akla getirmektedir. Meslek folkloru; bir meslek grubunun kendi içinde oluşturduğu ortak dil, sözlü kültür ürünleri, geleneksel uygulamalar, inanışlar ve işin icrasına ilişkin bilgi ve becerileri kapsayan bir alandır. Bu alan, aynı zamanda meslek üyeleri tarafından gündelik hayat içinde çoğunlukla informal yollarla öğrenilen teknikleri ve meslek etrafında şekillenen geleneksel davranış kalıplarını da içermektedir (McCarl, 1986: 71; Derdiçok, 2015: 29). Meslek folkloru, özellikle köyden kente göç süreciyle birlikte çalışma hayatı etrafında şekillenen kültürel pratikleri görünür kılması bakımından önem taşımaktadır. Usta-çırak ilişkisi, mesleğe giriş ritüelleri, meslek içi hiyerarşiler, mesleğe özgü terimler, sözlü anlatılar, iş sırasında ortaya çıkan ritmik söyleyişler ve meslekle ilişkilendirilen inanç ve değerler bu alanın temel inceleme konuları arasında yer almaktadır. Uluslararası literatürde “occupational folklore” ve yer yer “organizational folklore” kavramlarıyla (McNeill, 2013: 67-70) karşılanan meslek folkloru, Türkiye’de özellikle Ali Duymaz ve Halil İbrahim Şahin’in çalışmalarıyla kuramsal bir çerçeve kazanmıştır (Duymaz ve Şahin, 2010). Bu çalışmalar, meslek folklorunun sadece geçmişe ait kalıntıları derleme işi olmadığını; bundan daha öncelikli olarak güncel dönüşümleri ve kırılmaları da incelemeye imkân veren dinamik bir alan olduğunu ortaya koymaktadır.

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

Bahsedilen bu geniş kapsamla ilişkili olarak yorgancılık da hem gündelik hayatın çeyiz, evlilik, doğum, sünnet gibi geçiş ritüelleriyle kurduğu güçlü bağ ile hem de ustalarının icraları etrafında şekillenmiş ortak dil, sözlü kültür ürünleri, geleneksel uygulamalar, üretim teknikleri ve bilgisi gibi ortaklıklarla önemli bir örnektir. Aynı zamanda bugün kent ortamında örneklerini gördüğümüz bu meslek, kent kültürünün de bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Araştırmanın temel amacı; yorgancılığın bir el sanatı olmanın ötesinde meslekî kimlik alanı, kentsel bir kültür unsuru ve kültürel bir aktarım aracı olarak günümüzde nasıl bir varlık gösterdiğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, yorgancılığın usta-çırak ilişkileri, sözlü kültür unsurları, üretim süreçleri ve toplumsal işlevleri üzerinden nasıl aktarıldığını; modernleşme, hazır tüketim kültürü ve değişen yaşam pratikleri karşısında nasıl dönüştüğünü ele almaktadır. Aynı zamanda ustaların mesleklerine yükledikleri anlamlar, etik değerler ve meslekî aidiyet biçimleri de analiz edilerek yorgancı kimliğinin günümüzde nasıl kurulduğu sorgulanmaktadır.

Araştırma alanı olarak Üsküdar'ın seçilmesi, tarihsel ve kültürel süreklilik açısından bilinçli bir tercihtir. Osmanlı döneminden itibaren önemli bir yerleşim ve ticaret merkezi olan Üsküdar hem Müslüman hem de gayrimüslim nüfusun bir arada yaşadığı, farklı meslek gruplarının yoğunlaştığı bir kent hafızasına sahiptir. Yorgancılığın Üsküdar'da uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmesi, mahalle kültürü, esnaf dayanışması ve aile temelli meslek aktarımıyla iç içe gelişmesi, bu ilçeyi yorgancılığın dönüşümünü izlemek açısından verimli bir saha hâline getirmektedir. Bağlarbaşı ve Bulgurlu gibi farklı sosyokültürel dokulara sahip semtlerde faaliyet gösteren ustalar, aynı mesleğin kent içinde farklılaşan biçimlerde sürdürüldüğünü de görünür kılmaktadır.

Saha çalışması kapsamında üç farklı görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ikisi Üsküdar ilçesi sınırları içinde yer alan Bağlarbaşı ve Bulgurlu semtlerinde faaliyet gösteren yorgancılarla yapılmıştır. Bağlarbaşı'nda bulunan dükkânda usta Abdullah Al ile; Bulgurlu'daki dükkânda ise usta Mustafa Karamanlı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Üçüncü görüşme ise İstanbul Yorgancı Hallaç ve Çeyizciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı Nazmi İnce ile Kapalıçarşı'da bulunan oda mekânında yapılmıştır. Görüşmelerin gerçekleştirildiği mekânlar, yorgancılık mesleğinin günümüzdeki farklı icra bağlamlarını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Bağlarbaşı ve Bulgurlu'daki dükkânlar, aynı mesleğin Üsküdar içinde farklı sosyo-mekânsal çevrelerde nasıl sürdürüldüğüne dair karşılaştırmalı bir okuma imkânı sunmaktadır. Bu iki semt hem tarihsel gelişimleri hem de güncel kullanıcı profilleri bakımından Üsküdar içinde farklı özellikler taşımaktadır. Bağlarbaşı, kültürel merkezler, sanat mekânları ve dönüşmüş ticarî yapılarıyla daha görünür ve modernleşmiş bir çevre sunarken Bulgurlu, geleneksel mahalle dokusunu ve yerel esnaf ilişkilerini büyük ölçüde koruyan bir yerleşim alanı niteliğindedir. Oda başkanıyla yapılan görüşme ise mesleğin kurumsal temsili, örgütlenme biçimleri ve güncel sorunlarına ilişkin daha genel bir bakış açısı sağlamaktadır.

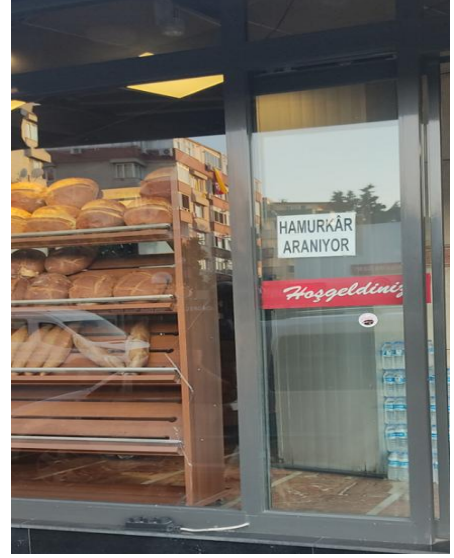
Araştırma, yorgancılığı “kaybolan bir meslek” söylemiyle ele almak yerine yaşayan ustaların anlatıları üzerinden dönüşen ama hâlâ anlam üreten bir zanaat olarak konumlandırmaktadır. Ayrıca Üsküdar örneği üzerinden kent içindeki esnaf kültürünün mekân, müşteri profili ve üretim biçimleri açısından nasıl bir değişim yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede makale; yorgancılığın tarihî arka planı, ustalık geleneği, sözlü kültür ve anlatılar, meslek kimliğindeki kırılmalar, yorganın işlevleri ve yorgancı profili başlıkları altında, yorgancılığın gelenekten günümüze uzanan kültürel ve tarihsel yolculuğunu bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Çalışma, halk bilimi ve tarih disiplinlerinin birlikte sunduğu disiplinlerarası bir perspektifle yorgancılığı hem yaşayan bir kültürel pratik hem de tarihsel bir kent belleği unsuru olarak değerlendirmektedir.

1. Üsküdar'da Yorgancılık Geleneğinin Tarihî Arka Planı

Üsküdar anıtsal yapıların hayatı, alışkanlıkları ve gündelik rutinleri şekillendirdiği bir mekândır. Kız Kulesi, Mihrimah Sultan Külliyesi, Valide-i Atik ve Valide-i Cedid külliyesi, Selimiye Kışlası, Rum Mehmet Paşa Camii, Üsküdar Mevlevihanesi ve daha pek çok anıtsal yapının kalıcı olarak şekillendirdiği Üsküdar'da modernleşen, değişen ve dönüşen pek çok kültürel olgunun yanında, yüzyıllardır bölgede korunan ve yaşatılan geleneksel yapı hâlâ yaşam kültürünün değişmez bir parçasıdır.

Görsel 1: Üsküdar Valide-i Cedid Camii Sebili İlanı (Haziran 2025)

Görsel 2: Bulgurlu Caddesi Üzerindeki Fırının (Eylül 2024)

Üsküdar, geleneğin geçmişten gelip, bugün de var olup, geleceğe taşındığı bir mekândır. Görsel 1 de gözler önüne sermektedir ki yüzyıllar önce olduğu gibi bugün de gün ağırlarken, Valide-i Cedid Camisi'nin avlusunda hiç tanımadığınız insanlarla bir tas sıcak çorbayı paylaşabildiğiniz ya da cuma günleri bir bardak geleneksel şerbeti yudumlayabildiğiniz bir yerdir Üsküdar. Görsel 2'den de anlaşılacağı üzere Bulgurlu'daki bir ekmek fırınının kapısında göze çarpan "Hamurkâr aranıyor" ilanı yüzlerce yıllık zanaat kültürünü devam ettiren, geleneksel yöntemlerle ve ustaların uzmanlıklarına dayalı üretim yapan esnaflık geleneğinin son temsilcilerinin halen Üsküdar'da dükkanlarını sabahın erken saatlerinde açıp, bütün gün zanaatlarını icra edip, akşam hava kararırken kepenklerini indirip evlerine döndüklerini göstermektedir. Diğer taraftan, Üsküdar'ın içinde de gelenekselliğin farklı tezahürlerinin görüldüğü muhitler mevcuttur. Bu muhitlerin bazıları modernleşmeye direnerek klasik yapısını korumakta, bazıları da modernleşme karşısında geleneği yeniden yorumlayarak değişip dönüşmekte ama var olmaya devam etmektedir. Üsküdar'ın Bulgurlu semti ve Altunizade/Bağlarbaşı muhiti fizikî konumları itibarıyla birbirlerine çok yakın oldukları halde bu durumu örnekleyen iki yaşam alanıdır.

Görsel 3: İsmail Zühtü Paşa Hamamı (Mart 2026)

Görsel 4: Bulgurlu Hamamı (Mart 2026)

Üsküdar'daki her iki muhitte de bölgeyi şekillendiren anıtsal tarihî yapı olarak birer cami ve bu camilerin vakıflarına gelir sağlamak üzere inşa edilmiş birer hamam bulunmaktadır. Her iki mahallede de bu hamamlar camilerden sonra sosyal yaşamı şekillendiren önemli geleneksel yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Görsel 3 ve Görsel 4'te görülen bu tarihî hamamlar günümüzdeki işlevleri

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

bakımından karşılaştırıldıklarında, fizikî yakınlıkları yanında aynı yol güzergahı üzerinde de bulunan bu iki mahallenin tarihî dokularının modernleşmeye verdiği tepkilerin çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Tophanelioğlu Caddesi No. 28'de bulunan ve 2014 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon karşılığında kiralanması için karar alınan (URL-1) Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı, bölge sakinlerinin hamam kültürüne yabancı olması sebebiyle restorasyon sonrasında asıl işlevini sürdürememiş, kafe (URL-2), restoran (URL-3) ve kültürel etkinliklerin düzenlendiği dernek genel merkezi (URL-4) gibi modern işlevler yüklenmiş ve yüklenmeye devam etmektedir. Diğer taraftan, 1618 yılında yapılmış olan ve Bulgurlu Caddesi No. 47'de halen geleneksel işlevini sürdürerek belli günlerde erkeklere, belli günlerde kadınlara hizmet veren Bulgurlu Hamamı, bu muhitin “modernleşmeye direnerek klasik yapısını koruyan yaşam alanı” özelliğine işaret etmektedir. İşte tam da bu sebeple Altunizade/Bağlarbaşı bölgesi modernleşme karşısında geleneğin yeniden yorumlanarak işlevselleştirildiği bir muhiti örneklerken, Bulgurlu Mahallesi hamam kültürü gibi geleneksel zanaatların ve ustalık kültürünün de modernleşmeye direnerek var olduğu bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu son geleneksel zanaatkârların en çarpıcı örnekleri arasında Üsküdar'ın son yorgancıları bulunmaktadır. Köklü bir geleneğin Üsküdar'daki son temsilcileri olan bu ustalar, bir dönemin üretim kültürüne ışık tutan hayat hikayeleri ile İstanbul esnafının sözlü tarih literatürüne önemli katkı sağlamalarının yanında bu hikayelerdeki öğeler Üsküdar yorgancılarının arşivlerimizdeki belgelerde kayıtlı olan tarihi ile de önemli paralellikler göstermektedir. Ülkemizin arşivleri yorgancıların Üsküdar'daki tarihinin çok erken dönemlerine ışık tutacak önemli kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu kaynaklara başvurup yorgancılığın Üsküdar'daki tarihini arşiv belgelerinden okumak bu zanaat dalındaki değişim ve dönüşüm kadar önemli bir sürekliliği de anlamamıza yardımcı olmaktadır. Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler yorgancıların kent yaşamının ayrılmaz birer parçası olarak fırıncı, ayakkabıcı, terzi ve daha pek çok zanaatla birlikte İstanbul'da Osmanlı döneminin en erken zamanlarından beri var olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinden itibaren merkezî otoritenin, esnafları devlet sistemi içinde teşkilatlandırmaya çalıştığına dair arşivlerimizde bulunan kayıtlar esnaf kültürümüzün düzenli ve organize yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Arşivlerimizde esnaflarla ilgili genel ve özel kanunnamelere dair kayıtlar Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar gitmektedir; fakat geçmişteki uygulamaların devam ettiğine dair kanunnamelere düşülen notlar, bu düzenlemelerin kökeninin çok daha eski bir geleneğin, Selçuklu döneminde organize olan esnaf birliklerinin devamı olduğuna ve Osmanlı öncesi dönemde oturulmuş bir düzene dayandığına işaret etmektedir (Kal'a 1995: 424-425). İstanbul'un fetihten sonra tutulmuş ilk kayıt defteri olan 1455 tarihli tahrir defterinde; Hallaç Yorgi, Hallaç Nikola, Hallaç Aslan ve Hallaç Hacı gibi zanaatkârların kayıtlarına rastlıyoruz (İnalçık 2012; 243, 244, 246, 367). Hallaç, yastık-yorgan ve yatakların yün ve pamuğunu kabartıp hazırlayan zanaatkârdır ve yorgancılar aynı zamanda da hallaçtırlar (Erdoğan ve Yanar 2021: 696). Arşivlerimizdeki kayıtlar Üsküdar'da yerleşik olan, mal-mülk sahibi yorgancılar hakkında da bilgiler vermektedir. 18. yüzyılda Üsküdar'da ikamet eden İbrahim oğlu Yorgancı İsmail Beşe ile ilgili kayıt bu durumu örneklemektedir (Belge 1). Yorgancı İsmail Beşe Üsküdar'ın Hacımehmed Mahallesi sakinlerindendir ve Koşuyolu'nda yirmi dönümlük bir bağın sahibi olup bu bağı Hasan oğlu Mustafa Beşe'ye 415 kuruşa satmıştır.

Üsküdar'daki saraylar, konaklar, köşk ve kasırlar için üretim yapan yorgancılar dair kayıtlar Üsküdar yorgancılarının işlerinde en usta olan zanaatkârlardan oluşan bir esnaf zümresi olduğunu göstermektedir. Beylerbeyi Sarayı, Baltalimanı Sahilhanesi, Çamlıca'daki sultan köşkleri her yıl yazlık ve kışlık yorganların, yastıkların, perdelerin ve daha pek çok mefruşatın imal edilmesi için pahalı malzemeleri en teferruatlı desenlerle işleyebilecek yüksek kalitede bir işçilik için önemli bir talep yaratan yaşam mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır ve Üsküdar'da bu talebi karşılayacak yerleşik bir zanaatkâr zümresinin varlığı da arşiv belgelerine yansımaktadır. Balta Limanı'ndaki Kadınefendi Sahilhanesi ve Çamlıca'daki köşk için ipek ve kumaş tüccarlarından alınan saçaklar, hassa, Amerikan bezleri ve çuka gibi kumaşlar, Yorgancı Heybet Kalfa'dan alınan ham pamuk ve sair malzemelerin miktar ve pahalarının kaydedildiği Topkapı saray defteri, yorgancıların hanedan üyeleri ve Osmanlı bürokratları için diktikleri yorgan, yastık ve sair mefruşat hakkında önemli bilgiler vermektedir (Belge 2). Saraylarda yastık ve yorgan yüzü, çarşaf, perde gibi mensucatın yapımında kullanılan kumaşlar çeşitlilik göstermektedir. Bu kumaşlar arasında pamuklu ve ipekli kumaşların her zaman önemli bir yer tutmasına karşın 19. yüzyılda modernleşme ve global ticaret ağlarının gelişimiyle birlikte bu kumaşlar

arasına farklı genişliklerde oldukları “enli” ve “ensiz” terimleriyle belirtilen Amerikan bezi de yorgancılardan mensucat dikiminde kullandıkları kumaşlar arasında girmiştir (Belge 3). Osmanlı döneminde saray ve varlıklı çevrelerde ipekli, sırma işlemeli yorganlar tercih edilirken halk arasında basma ve yazma yüzü yorganlar yaygın olarak kullanılmıştır. Özellikle lohusa yatakları için kırmızı renkli yorganların tercih edilmesi, 17. yüzyıldan günümüze uzanan güçlü bir gelenek olarak dikkat çekmektedir (Çeliker, 2021: 656). Üsküdar yorgancılarının bu bölgedeki saray ve köşkler için gerekli olan mensucatın dikiminde görev almaları saray ahalisiyle sosyal ve ekonomik ilişkiler geliştirmeleri sonucunu da doğurmuştur. Hademe-i Şahane çavuşlarından Emin Ağa ile Üsküdarlı Abdullahoğlu Yorgancı İbrahim arasındaki alacak davası hakkındaki belge bu durum için verilebilecek örneklerden bir tanesidir (Belge 4).

Geleneksel meslekler ve zanaat kültürümüzün değişip dönüşmesinde “imparatorluğun en uzun yüzyılı” olan 19. yüzyıldaki modernleşme döneminin çok önemli bir yeri vardır (Ortaylı, 1987: 11-25). Modernleşme dönemine kadar esnaf ve zanaatkârların örgütlenme biçimleri, bürokratik görevleri, toplumdaki yerleri ve sorumlulukları geleneksel kurallara göre belirlenmiş ve devlet nizamının bir parçası haline gelmişti (Ortaylı, 1987: 125). Modernleşme döneminde, esnaf ve zanaatkârın üretim ve ticaret kültürünün dünyanın yeni ekonomik düzenine uyum sağlaması için reformlar yapılmıştır. Zanaat eğitimi veren modern okullar kurulmuş, geleneksel meslek organizasyonlarının dünya çapında ticaret yapacak ortaklıklar, zanaatkâr şirketleri şeklinde organize edilmesi yoluna gidilmiştir ama sağlam temellere dayalı bu köklü sistemi modern okullar kurarak, yapısal reformlar uygulayarak ve modern organizasyon biçimleri ile yeniden şekillendirmeye çalışarak ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktı ve zanaat kültürü geleneksel sistemini kendisi, yavaş yavaş, kendi yöntemleriyle modernleştirecek, değiştirecek ve dönüştürecek (Ortaylı, 1987: 162-164). II. Meşrutiyet’ten sonraki değişim sürecinde esnafın devlet eliyle organize edilmesi usulü aşamalı olarak terk edildi; 1913 yılında gedik ve lonca sisteminin lağvedilmesiyle esnaf kurdukları derneklerin çatısı altında organize olmaya başladılar. Cumhuriyet dönemindeki geçiş sürecinde esnafın örgütlenmeleriyle ilgili olarak yayınlanan ilk kanunname 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odası Kanunu’dur. 1924’te Esnaf Kanunu’nda yapılan bir değişiklikte esnaf odaları kaldırılmış; 1964 yılında Kuruluş Kanunu ile yürürlüğe giren “Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Konfederasyonu” bütün esnaf derneklerini tek bir çatı altında toplamıştır ve günümüzde her esnaf, faaliyet gösterdiği bölgede kendi zanaatıyla ilgili olarak kurulmuş esnaf derneğine kaydolmak zorundadır (Kal’a 1995: 430). Arşivlerimiz yorgancılardan değişime ayak uydurma, yeniliklere uyum sağlama ve zanaatlarını geliştiren teknoloji, ekonomik şartlar ve zevklere adapte etme konusunda eskiden beri ne kadar başarılı olduklarını gösteren değerli belgelere ev sahipliği yapmaktadır. 1861 yılında bir şirket kuran yorgancı esnafı, faaliyetlerine başladığında devlet bu girişimi desteklemek ve teşvik etmek amacıyla yorgancılara vergi muafiyeti sağlamıştır (Belge 5). Bu gelişmelerin ardından, 1889 yılında Üsküdar yorgancılardan Ali Rıza’nın, Almanya’ya gittiğini kaydeden bir belge de arşivlerimizde bulunmaktadır (Belge 6).

Geçmişten günümüze belli zanaatların belli bir bölge, şehir, hatta kasaba ile özdeşleşmiş olması ülkemizin şaşırtıcı ve hayret verici kültürel çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Geçmişten günümüze bu özelliğini korumuş olan en önemli zanaatkâr topluluklarından biri de yorgancılardır. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başında İstanbul’da çalışan yorgancılar arasında Maçkalı olanların sayısının bu denli çok olmasının ve Maçkalılar arasında yorgancılığın bir kolu olan hallaçlıkla uğraşanların kayıtlarının da arşivlerimizde bulunması son derece ilginçtir. İstanbul’da yorgancılık yapan Ali’nin ailesinin ve mallarının Maçka’da olduğunu bildiren belge (Belge 7) ve Maçkalı Yorgancı Dimitri veled-i Yorgaki’nin Beyoğlu Ağa Hamam’da ikamet ettiğini kaydeden Osmanlıca belge (Belge 8) bize bu mesleğin Trabzon’un Maçka kazasıyla olan görünmez bağları hakkında bilgi vermektedir. Yorgancılar ve hallaçlar çoğunlukla Maçka’da yetişmektedir ama ilginçtir ki İstanbul’daki yorgancılardan arşivlerimizdeki kayıtları incelendiğinde bu mesleğin, özellikle de modernleşme döneminde, babadan oğula geçen bir zanaat olduğu konusunda bir genelleme yapmanın çok da doğru olmayacağını gözler önüne sermektedir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başında İstanbul’da yaşayan yorgancılardan çocukları arasında modern eğitim alıp bürokrat olan pek çok kişinin devlet memuru sicil kaydını arşivlerimizde bulmak mümkündür ve bu kişiler arasında Üsküdar doğumlu yorgancı İsmail Efendi’nin oğlu Ali Efendi’nin sicil kaydı da bulunmaktadır (Belge 9). Bu örnekler, geçmişteki büyük değişim ve dönüşüm dönemlerinde yorgancılardan şartlara çabuk uyum sağladıklarına ve çocuklarının geleceği için de bu

düşünce yapısıyla kararlar aldıklarına işaret etmektedir. Fakat 21. yy.'da hızla farklılaşan sosyo-ekonomik şartlar, ustalık kurumunun ve zanaat kültürünün geleceği için önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Günümüzde fabrikaların seri üretim yaptığı alanların çeşitliliğinin artması, piyasa şartları, tüketici tercihleri ve teknolojik gelişmelerin zanaat kültürü ve zanaatkarlar üzerindeki negatif etkileri (Sarıkaya vd. 2025: 750-753), usta-çırak ilişkisi içinde yüzlerce yıldır nesilden nesile aktarılmış zanaat kültürünü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar, söz konusu gelişmeler sonucunda geleneksel üretim yapan zanaat erbabının bir iş kolu olarak ustalığını devam ettiremediğini ve hayatını kazanabilmek için imalathanesini kapatıp ücretli işçi olarak seri üretim yapan fabrikalarda çalışmak zorunda kaldığını göstermektedir (Sennett 2013). Bu sebeple değişime en güzel şekilde uyum sağlayan zanaatkarların bile ayakta kalma şansı önemli ölçüde azalmakta; “dünya kültür mirası” listelerinde yer alan pek çok zanaat yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

2. Esnaf Kültürü, Zanaatkâr Belleği ve Yorgancılığın Dönüşümü

Bu bölümde Üsküdar'daki yorgancılık mesleği, halk biliminin temel ilgi alanlarından biri olan meslek folkloru ve esnaf kültürü kapsamında ele alınmaktadır. Esnaf kültürü burada yalnızca üretim ve ticaret ilişkileri üzerinden değil; usta-çırak ilişkisi, meslek ahlakı, gündelik pratikler, sözlü anlatılar ve mekânla kurulan aidiyet üzerinden değerlendirilmektedir. Yorgancılık, bu yönüyle, belirli bir döneme ait “donmuş” bir meslekî gelenek değil; toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerle birlikte dönüşen bir esnaf pratiği olarak ele alınmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan “zanaatkâr belleği” kavramı ise yorgancıların meslek deneyimlerini, hatıralarını, anlatılarını ve pratik bilgisini kapsayan bir kültürel aktarım alanını ifade etmektedir. Usta-çırak ilişkisi, ritüeller, iş sırasında söylenen maniler, desen adlandırmaları ve meslek etiğine dair aktarımlar; yazılı bir sistemden ziyade sözlü ve uygulamalı yollarla kuşaktan kuşağa taşınmıştır. Bu nedenle yorgancılık bilgisi, ustaların bireysel hafızalarında yer eden meslekî bilgiyle sınırlı kalmayıp bu mesleği icra eden diğerleriyle birlikte oluşturdukları bir folklorik yapı içinde varlık kazanmıştır. Ancak bu zanaatkâr belleği, günümüz koşullarında ciddi bir dönüşüm ve kırılma süreciyle karşı karşıyadır. Çıraklık sisteminin ortadan kalkması, ekonomik sürdürülebilirliğin zayıflaması, çeyiz ve ritüel pratiklerinin işlev kaybetmesi ve hazır üretimin yaygınlaşması, yorgancılığı hem meslek kimliği hem de toplumsal işlev bakımından dönüştürmüştür. Bu bağlamda yorgancılık, bir yandan ustaların bireysel çabalarıyla yaşatılmaya çalışılan bir zanaat olarak varlığını sürdürürken diğer yandan modernleşme süreçleri karşısında yeniden şekillenmektedir. Bu çerçevede aşağıdaki alt başlıklarda, Üsküdar'da ve Kapalıçarşı'da görüşülen yorgancıların anlatıları üzerinden ustalık geleneği, sözlü kültür, meslek kimliği, yorganın toplumsal işlevi ve zanaatkâr profili; süreklilik ve dönüşüm ekseninde birlikte değerlendirilecektir.

2. 1. Ustalık Geleneği ve Zanaatkâr Belleği

Üsküdar'da yorgancılık mesleğini sürdüren ustaların anlatıları, ustalık geleneğinin yalnızca teknik bilgi aktarımına dayalı bir süreç olmadığını; ahlakî değerler, disiplin anlayışı, ritüeller ve sosyal ilişkiler ağıyla örülmüş çok katmanlı bir zanaatkâr belleği ürettiğini göstermektedir. Abdullah Al, Mustafa Karamanlı ve Nazmi İnce'nin aktarımları birlikte değerlendirildiğinde, yorgancılığın kent belleğinde sürekliliğini sağlayan temel unsurun kuşaktan kuşağa aktarılan bu bütüncül ustalık kültürü olduğu görülmektedir.

Görüşülen ustaların tamamı mesleğe çok genç yaşlarda adım attıklarını ve çıraklığın uzun süre ekonomik bir karşılık beklemeden sürdürülen bir öğrenme dönemi olduğunu vurgulamaktadır. Abdullah Al'ın 1965 yılında henüz 14-15 yaşlarında iken “boğaz tokluğuna” çalışarak mesleğe başlaması, Mustafa Karamanlı'nın ise 1970 yılında iki buçuk yıl boyunca düşük ücretle yoğun emek harcayarak çıraklık yapması, dönemin zanaat anlayışında sabır ve sebatın maddi kazançtan önce geldiğini ortaya koymaktadır. Geçmişteki bu çıraklık ilkesi ile günümüzdeki durum kıyaslandığında ise ustaların anlatımları, çırak olmak için gelen gençlerin öncelikli olarak işin maddi kısmını sorguladıkları ve “parayı beğenmedikleri” için işi öğrenmek istemedikleri yönündedir.

Ustaların ortak ifadesiyle meslek “ustanın elindeki işi çırağına vermesiyle değil, çırağın cesaret gösterip o işi gizlice bozarak, sökerek ve yeniden yaparak” öğrenilmektedir. Bu yöntem, yazılı bir

eğitimden ziyade uygulamaya dayalı, disiplinli ve sabır gerektiren bir öğrenme biçiminin zanaatkârlıkta önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Usta-çırak ilişkisinin belirleyici özelliklerinden biri, sert disiplinle birlikte aktarılan ahlakî ilkeler olmuştur. Çırakların pamuk atma, malzeme taşıma ve müşteri işleriyle işe başlaması; eğri dikilen işlerin söktürülmesi; tezgâha çıkmanın ancak kalfalık aşamasında mümkün olması; “çubuk” adı verilen sembolik cezalarla dikkat ve özenin pekiştirilmesi, meslekî terbiyenin ayrılmaz parçaları olarak anlatılmaktadır. Ancak bu sertliğin ardında yatan temel amaç, ustaların ifadesiyle “iş doğru yapmak” ve “doğruluk ilkesini öğretmek”tir. Mustafa Karamanlı’nın aktardığı güven sınamaları ve Nazmi İnce’nin ustaya duyulan saygıyı hayatın merkezine yerleştiren yaklaşımı, ustalık geleneğinin aynı zamanda güçlü bir ahlak okulu işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

Zanaatkâr belleğinde ritüeller de önemli bir yer tutmaktadır. Çıraklıktan kalfalığa geçiş, yalnızca meslekî bir aşama değil; toplu yemekler, hediye edilen yatak ve yorganlar, “senelik bahşiş” gibi uygulamalarla desteklenen sembolik bir geçiş süreci olarak yaşanmıştır. Mustafa Karamanlı ve Abdullah Al’ın anlatılarına göre çıraklığı biten kişiye bir senelik bahşişi toplu olarak verilirdi. Aynı zamanda bir yatak, bir yorgan, bir yastık ve bir çarşaf da verilerek çırığın artık usta olduğu ve kendi dükkânını açabileceği onaylanırdı. Bu ritüeller, usta-çırak ilişkisini yalnızca iş ilişkisi olmaktan çıkararak ailevî bir dayanışma biçimine dönüştürmüştü; meslekî aidiyeti güçlendirmiştir. Ustanın kim olduğu, meslekî itibarın temel ölçütü hâline gelmiş; “ustanın adı”, zanaatkâr kimliğinin bir tür referans sistemi olarak işlemiştir. Görüşülen ustaların anlatımlarındaki ortaklıklardan biri olarak çıraklıktan ustalığa geçen bir yorgancının kendi dükkânını açarken ya da memleket değiştirip başka bir dükkânda çıraklığa-kalfalığa devam etmesindeki en önemli başvuru kaynağı ustasının ismi olduğu görülmektedir. Yorgancılar arasında yaptığı işlerle tanınan ve ünlenen bir ustanın çırığı olmak, yorgancılar için önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Ustalık geleneğinin sürekliliğinde ailevî ve coğrafi bağlar da belirleyici olmuştur. Abdullah Al ve Mustafa Karamanlı’nın anlatıları, yorgancılığın büyük ölçüde Trabzon’un Maçka ilçesinden gelen ustalar aracılığıyla İstanbul’a taşındığını göstermektedir. Akrabalık ve hemşerilik ilişkileri, mesleğe girişte bir güven ağı oluşturmuş; bu sayede zanaatkâr belleği bireysellikten çıkarılarak bir grup yapısına dönüştürülmüştür. Dayı-yeğen ilişkisi üzerinden aktarılan meslek bilgisi, dükkânların aile içinde dayıdan yeğenine devredilmesi ve aynı sokakta onlarca yıl süren üretim pratiği, yorgancılığın mekâna kök salan bir kültürel hafıza yarattığını ve aynı zamanda kuşaklar arası bir emanet unsuru olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

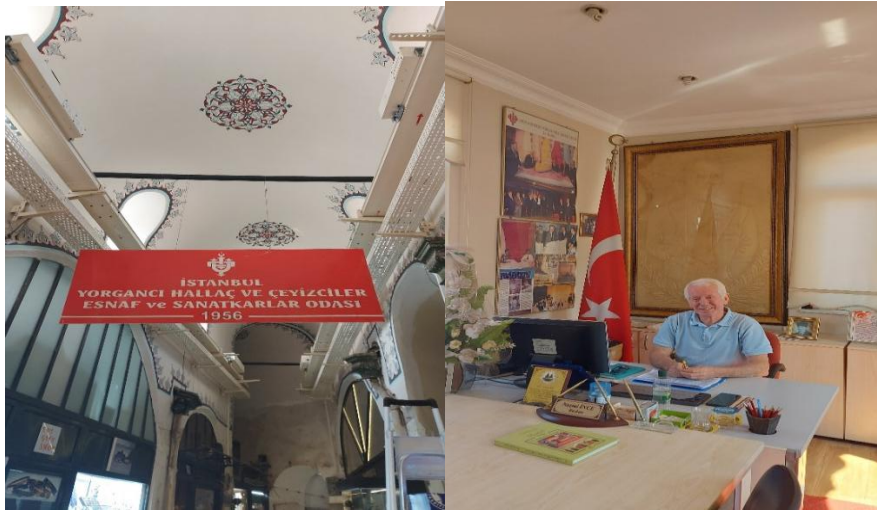
Ustaların anlatılarında araç ve gereç belleği de ustalık geleneğinin ayrılmaz bir parçası olarak öne çıkmaktadır. İğne, yüksük, makas, terazi, metre, pergel, çırpı ipi, tebeşir ve “çubuk” gibi araçlar, mesleğin “demirbaşı” olarak tanımlanmakta; bu araçlar üzerinden aktarılan kullanım bilgisi, bu mesleğin teknik bilgisinin sürekliliğini sağlamaktadır. Pamuk atma sürecinde motorlu sistemlere geçilmiş olsa da dolgu malzemeleri, kumaş türleri ve dikiş teknikleri büyük ölçüde geleneksel biçimini korumaktadır. Bu durum, yorgancılığın modernleşme karşısında sınırlı ama seçici bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir.

Abdullah Al’ın aktardığı desenler, ölçü hesapları ve “taksimat” uygulamaları, ustalık bilgisinin aynı zamanda sezgisel matematik, geometri ve estetik değerlendirme becerilerini içerdiğini ortaya koymaktadır. “Altılı pervane” gibi karmaşık desenlerin çözümünde gösterilen bireysel çaba ve merak, çıraklığın yalnızca talimatlara uymaktan ibaret olmadığını; kişisel inisiyatif ve sorumluluk bilinciyle derinleştiğini göstermektedir. Bu örnekler, zanaatkâr belleğinin tekrardan ibaret olmadığını; aynı zamanda problem çözme ve yaratıcı düşünme üzerinden de üretildiğini kanıtlamaktadır. Çıraklık dönemine ilişkin bir hatırasını anlatan Abdullah Usta, mesleğe duyduğu merak ve öğrenme isteğini özellikle vurgulamaktadır. Anlatıya göre mesleğin inceliklerini öğrenebilmek için ustaların iyi dikilmiş yorganlarını dahi söküp yeniden dikmeye çalıştığını belirtmektedir. Bu yoğun merak ve çalışma isteği sayesinde dayısı olan ustasının onu kısa sürede tezgâha çıkardığını ifade eder. Nitekim kendi anlatımına göre henüz altı ay gibi kısa bir sürede ustalık seviyesine yaklaşmış ve doğrudan yorgan dikmeye başlamıştır. Abdullah Usta bu süreci anlatırken mesleğini çok sevdiğini ve öğrenebilmek için geceleri dahi çalıştığını özellikle dile getirmektedir. Bu merakının en belirgin örneklerinden biri “altılı pervane” adı verilen bir yorgan modeliyle ilgili yaşadığı deneyimdir. Ustanın anlatımına göre bu modeli en iyi yapan usta hastalanarak memleketine gitmiş ancak bu sırada dükkâna Fransa’ya gönderilmek üzere altılı pervane modelinde bir yorgan siparişi gelmiştir. Ustanın dayısı ona Üsküdar’da bulunan bir başka ustaya giderek modelin çizimini yaptırtmasını ve ardından yorganı dikmesini söylemiştir. Fakat Abdullah Usta,

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

bu modeli başka bir ustaya götürerek çizdirmek kendisine ağır geldiği için kendi başına çözmeye karar verdiğini ifade eder. Gece boyunca dükkânda oturarak modelin ölçülerini çıkarmaya çalışmış; yorganın enini ve boyunu ölçmüş, dükkânın zeminine taksimatları yaparak pervane motiflerini defalarca çizmeye çalışmıştır. Ancak uzun süre doğru düzeni kuramadığını, çizdikçe bozduğunu anlatmaktadır. Dükkânın taş zemininde sabaha kadar süren bu uğraşın ardından sabah ezanına yakın bir zamanda modelin taksimatını nihayet çizdiğünü söylemektedir. Büyük bir heyecanla “buldum” diyerek yorganın çizimini tamamladığını ve dükkânın açılma saatine kadar çalışarak modeli tamamen hazırladığından bahseder. Anlatısında modelin ölçülerini dahi hatırladığını özellikle belirtmiş ve bu ölçüyü “23’e 39” şeklinde ifade etmiştir. Daha sonra ustası gelmeden önce pamuğu yerleştirip hazırlıkları yapmış, tezgâha serdiği yorganı da üzerine örterek görünmeyecek şekilde bırakmıştır. Sabah dükkâna gelen ustası ona “Ne yaptın Kıvırcık?” diye sormuş; Abdullah Usta da modeli ustaya çizdirdiğini söylemiştir. Bunun üzerine ustası, yorganın yurt dışına gideceğini belirterek dikkatli dikilmesini istemiştir. Ancak o gece dükkânda birlikte kaldığı bir başka usta, çizimin aslında Abdullah Usta tarafından yapıldığını ustasına söylemiştir. Abdullah Usta bu hatırayı gururla anlatmakta ve bu başarının ardından ustasının onu kısa süre içinde tezgâha çıkardığını ifade etmektedir. Kendi ifadesiyle çırağların genellikle pamuk atma gibi ağır ve tozlu işlerde çalıştığını ancak bu olaydan sonra doğrudan yorgan dikmeye başladığını ve bir daha bu tür işlere verilmediğini belirtmektedir. Bu hatıra, zanaat öğrenme sürecinde bireysel merakın, sabırlı emeğin ve ustalık becerisinin nasıl geliştiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Nazmi İnce'nin anlatıları ise ustalık geleneğini daha geniş bir tarihsel ve kurumsal çerçeveye yerleştirmektedir. Ahilik vurgusu, ustaya duyulan saygının sembolik jestlerin ötesinde yaşamı düzenleyen bir ilke hâline geldiğini göstermektedir. İstanbul'un işgal yıllarından Kapalıçarşı'daki Yorgancılar Kapısı'na uzanan tarihsel hat, yorgancılığın kentsel bellekteki sürekliliğini somutlaştırmaktadır. Nitekim Osmanlı döneminde yorgancıyan esnafı lonca teşkilatı içinde örgütlenen yorgancılar, esnaf alaylarında kendilerine ait flama ve bayraklarla temsil edilmiş; 20. yüzyıldan itibaren ise öncelikle “Çarşısı Kebir Döşemeci ve Yorgancı Esnafı Cemiyeti” adı altında Kapalıçarşı merkezli meslek örgütleri aracılığıyla kurumsal varlıklarını sürdürmüşlerdir (Duman, 2007: 27). Günümüzde İstanbul Yorgancı Hallaç ve Çeyizciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın Kapalıçarşı'da Yorgancılar Kapısı'na yakın bir konumda faaliyet göstermesi, aynı zamanda çarşıda Yorgancılar Caddesi olması, bu mekânsal ve kurumsal sürekliliğin hâlen izlenebilir olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, oda başkanı Nazmi İnce ile yapılan görüşmenin söz konusu oda bünyesinde gerçekleştirilmiş olması, yorgancılığın tarihsel belleği ile güncel meslek pratiklerinin aynı mekânda kesiştiği bir alanın tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Nazmi İnce'nin meslek okulları ve üniversitelerle kurmaya çalıştığı bağlar, ustalık geleneğinin sadece geçmişe ait bir pratik değil, geleceğe taşınması gereken canlı bir kültürel miras olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

Görsel 5 ve 6: Kapalıçarşı'da bulunan İstanbul Yorgancı Hallaç ve Çeyizciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı Nazmi İnce ile yapılan görüşmede yorgancılığın kurumsal çerçevesinin mekân ile ilişkisi görülmektedir (Ekim 2025).

Sonuç olarak, Üsküdar yorgancılarının tanıklıkları ustalık geleneğinin dört temel bileşen etrafında şekillendiğini göstermektedir: sabır ve meraka dayalı çıraklık anlayışı, ritüellerle güçlenen sosyal

geçişler, disiplin ve doğruluk üzerine kurulu meslek ahlakı ve ailevî-mekânsal bağlarla beslenen zanaatkâr belleği. Bu bütünlük, yorgancılığı sadece bir meslek olmaktan çıkarıp kentin kültürel hafızasında yer edinmiş bir yaşam pratiği olarak konumlandırmaktadır. Aynı zamanda meslek üzerinden inşa edilmiş bir ustalık kimliğini de mesleğin öznesi olan ustalara kazandırmıştır.

2. 2. Sözlü Kültür ve Anlatı Belleği

Yorgancılık mesleği, teknik beceriler ve üretim süreçleriyle sınırlı bir zanaat değildir. Aynı zamanda; desen adları, iş ritimleri, maniler, hatıralar, deyimler ve halk inançları aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılan güçlü bir sözlü kültürle de varlığını sürdürmektedir. Abdullah Al, Mustafa Karamanlı ve Nazmi İnce'nin anlatıları, yorgancılığın zanaatkâr belleğinin büyük ölçüde sözlü aktarım yoluyla inşa edildiğini ve mesleğin bu yönüyle yaşayan bir anlatı alanı oluşturduğunu göstermektedir.

Yorgancılıkta kullanılan desen adları, mesleğin sözlü belleğinin en görünür unsurlarından biridir. “Tavus kuşu”, “kabak çiçeği”, “menekşe”, “fıyonk”, “beşorta” gibi adlandırmalar, yalnızca teknik tarifler değil; doğadan, renkten ve estetik algıdan beslenen kültürel bir dilin ürünleridir. Abdullah Al, bu desen adlarının ve renk uyumlarına ilişkin bilgilerin yazılı bir kaynaktan değil, ustadan çırağa sözlü olarak aktarıldığını belirtmektedir. Özellikle bazı desenlerde belirli renklerin birlikte kullanılmasına dair sözlü kuralların oluşması, yorgancılığın estetik bilgisinin hafızaya dayalı bir biçimde taşındığını ortaya koymaktadır. Sözlü kültür, mesleğin öğretim sürecindeki adlandırmalar dışında işin ritmi ve sesiyle de kendini göstermektedir. Abdullah Usta'nın pamuk atma işlemi sırasında öğrenimin çıraklar tarafından zor olarak görülmesi ve ustalarının da bu süreci kolaylaştırmak için “Tak tak tak, üç tane vuracaksın, tak tak tak, sonra tik tik tik, sonra tik tak tik tak ve tik tik, bu sesleri duymalısın.” şeklindeki öğretimini anlatması, usta-çırak ilişkisinin eğitim kısmı ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Abdullah Al'ın pamuk atma sırasında ustaların tokmakla çıkardıkları ritmik sesleri hatırlaması, işitsel hafızanın meslek öğreniminde ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu sesler, bir yandan işin temposunu düzenlerken diğer yandan çırağın el alışkanlığı kazanmasına yardımcı olan sözlü-bedensel bir öğrenme biçimi yaratmaktadır. Böylece meslekî bilgi hem görsel ve uygulamalı hem de ritim ve ses yoluyla aktarılmaktadır. Mustafa Karamanlı'nın anlatılarında ise sözlü kültür, daha çok maniler ve şiirsel söyleyişler aracılığıyla görünür hâle gelmektedir. Yorgan dikilirken söylenen maniler hem işin monotonluğunu hafifletmekte hem de gurbet, memleket özlemi ve emek gibi temaları mesleğin gündelik pratiğine dâhil etmektedir. Görüşme sırasında Mustafa Usta'nın aklına gelen “Yorganı dike dike kaldı kenar sırası / Memlekete gitmenin şimdi geldi sırası / Yorganı dikerken kırıldı çubuğu iğneciğim / Kaldım gurbet ellerde ağlar anneciğim” şeklindeki mani örneği, yorgancılığın bedensel bir emeğin yanı sıra duygusal ve anlatsal bir üretim alanı olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Nazmi İnce'nin televizyon programlarında dile getirdiği doğaçlama dizeler ve şiirsel ifadeler, yorganı yalnızca bir ev eşyası olmaktan çıkararak emek, sevgi, aidiyet ve mekânsal hafıza ile ilişkilendiren güçlü bir kültürel simgeye dönüştürmektedir. Yorgancılıkla ilişkili atasözleri, deyimler ve halk inançları da sözlü belleğin toplumsal boyutunu güçlendirmektedir. “Ayağını yorganına göre uzat.” gibi atasözleri, yorganın gündelik yaşamda ve dildeki yerini yansıtırken yorganın içine nazardan koruması için çörek otu koyma, gelin bağlama gibi büyüsel ritüellerde karşılaşılan bir unsur olarak iplikle bağlama ya da yay teli isteme gibi uygulamalar, mesleğin halk inançlarıyla temas ettiği alanları görünür kılmaktadır. Mustafa Karamanlı'nın bu tür uygulamalardan özellikle uzak durduğunu vurgulaması, ustanın meslekî sınırlarını ve etik duruşunu yine sözlü anlatı yoluyla ifade ettiğini göstermektedir.

Sözlü anlatılar, aynı zamanda meslek ahlakının aktarılmasında da temel bir rol oynamaktadır. Mustafa Karamanlı'nın ustasının kendisini doğruluk ve dürüstlük üzerinden sınıadığına dair anlattığı hatıra, meslek etiğinin sözlü deneyimler aracılığıyla içselleştirildiğini göstermektedir. Mustafa Usta'nın anlatısına göre ustası bir süreliğine Trabzon'a giderken dükkânı çırağına emanet eder ve dükkânda yapılacak herhangi bir satışın kendisine bildirilmesini ister. O dönemde çırak olan Mustafa Usta iki kilo pamuk satar ve o günün koşullarında önemli sayılabilecek bir miktar olan on lira kazanır. Ancak bu satışı ve kazandığı parayı ustasına bildirmek yerine kazandığı parayla ustasının yenge dediği eşine kolonya ve parfüm alır, hediye eder. Bunun nedeni, ustasının eşinin çıraklara yemek hazırlaması, onların giyimi ve ihtiyaçları ile ilgilenmesi; yani çıraklara kendi çocukları gibi davranmasıdır. Bu nedenle Mustafa Usta, elde ettiği kazançla ona küçük bir hediye olarak teşekkür etmek istemiştir. Ancak ustası döndüğünde çırağa dükkânda herhangi bir satış yapıp yapmadığını sorar ve “Bir şey satmadım.” cevabını alır. Usta, evde kolonya ve parfümleri görünce durumun farkına varır. Ustanın bu olaya sert tepki verdiği ve çırağın cezalandırıldığı ifade edilmektedir. Bu tür anlatılar, yorgancılığın teknik bilgi

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

dışında doğruluk, hesap verilebilirlik, sorumluluk, güven ve itibar üzerine kurulu bir meslek alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Nazmi İnce'nin anlatılarında sıkça vurgulanan “kefil olma” söylemi de zanaatkâr kimliğinin sözlü kültür içinde etik bir teminatla inşa edildiğini göstermektedir. Nazmi İnce'nin Türkiye'nin farklı şehirlerinde tanınması, başka yorgancılar tarafından misafir edilmesi ve meslek çevrelerinde bilinen bir isim hâline gelmesi de sözlü kültürün meslekî ağları kurmadaki gücünü ortaya koymaktadır. Zanaatkâr kimliği, bu bağlamda resmî belgelerden çok anlatılar, hatıralar ve dolaşan sözler üzerinden pekişmektedir. Ustanın sesi, mesleğin görünürlüğünü artıran ve onu toplumsal hafızada canlı tutan temel unsurlardan biri hâline gelmektedir. Abdullah Al, Mustafa Karamanlı ve Nazmi İnce'nin anlatıları, yorganın yalnızca dikilen bir nesne olmadığını; bu zanaatın anlatılan, hatırlanan ve sözlü kültür yoluyla yeniden üretilen bir meslek olduğunu göstermektedir. Desen adları, ritimler, maniler, etik öğütler ve hatıralar aracılığıyla kurulan bu sözlü anlatı belleği, yorgancılığı kentin kültürel hafızasında yaşatan en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. 3. Meslek Kimliği: Dönüşüm ve Kırılmalar

Üsküdar'daki yorgan ustalarının tanıklıkları, yorgancılık mesleğinin hem ekonomik koşullara bağlı olarak hem de kültürel, kurumsal ve ahlakî boyutlarıyla derin bir dönüşüm ve kırılma süreci yaşadığını ortaya koymaktadır. Abdullah Al ve Mustafa Karamanlı'nın anlatılarında kesişen en belirgin kırılma noktası, çıraklık sisteminin kopmasıdır. Her iki usta da 1980'li yıllardan itibaren mesleğe yeni çırak yetişmediğini, bu tarihten sonra ustaların ya yaşlanarak işi bıraktığını ya da hayatını kaybettiğini vurgulamaktadır. Oysa 1960'lı ve 1970'li yıllarda bir yorgancı dükkânında aynı anda birkaç kalfa ve dört-beş çırağın çalıştığı, çırakların “boğaz tokluğuna” yıllarca emek vererek mesleği öğrendiği hatırlanmaktadır. Geçmiş dönemlerdeki çırağın önceliğinin para kazanmak değil; işi öğrenmek olduğu şeklindeki yaklaşım, bugün işe başlamak isteyenlerin önceliğinin tamamen maddiyata dönüşmesi şeklinde bir değişim göstermiştir. Bugün yorgancılık, çoğu zaman ustaların yalnız başına ya da aile bireylerinin desteğiyle sürdürdüğü, giderek bireyselleşmiş bir meslek pratiğine dönüşmüştür.

Ekonomik koşullardaki değişim, bu kimlik dönüşümünü hızlandıran en önemli etkenlerden biridir. Yüksek kira bedelleri, pamuk ve yün fiyatlarındaki artış ve fabrikasyon ürünlerin piyasaya hâkim olması, yorgancılığı tek başına geçim sağlamaya elverişli bir meslek olmaktan çıkarmıştır. Mustafa Karamanlı'nın “Sadece yorgancılıkla geçinmek imkânsız.” ifadesi bu durumu özetlerken, Abdullah Al da birçok yorgancının perdecilik gibi daha az emek isteyen ve daha kazançlı işlere yöneldiğini belirtmektedir. Bu yönelim, geleneksel zanaatın estetik ve sanatsal yönlerinin geri plana itilmesine, meslek kimliğinin ise parçalanarak dönüşmesine yol açmaktadır.

Mesleğin kuşaklar arası aktarımındaki kırılma, ustaların kendi aile hikâyelerinde de açıkça görülmektedir. Hem Abdullah Al hem Mustafa Karamanlı, çocuklarının yorgancılığa yönelmediğini, üniversite eğitimi alarak farklı meslekleri tercih ettiklerini ifade etmektedir. Bu durum, modern toplumda “diplomalı meslekler”in artan prestijinin, zanaatkârlık gibi yoğun emek isteyen mesleklerin önüne geçtiğini göstermektedir. Günümüzde erken yaşlarda başlayan ve uygulama odaklı usta-çırak ilişkisi ile öğrenilen meslekler yerine üniversite eğitimi ile elde edilen mesleklerin seçilmesi, her zanaatta olduğu gibi yorgancılıkta da önemli kırılmalara sebep olmuştur. Böylece yorgancılık, aile içi aktarım yoluyla sürdürülen bir meslek olmaktan uzaklaşmış; sürekliliği ciddi biçimde zayıflamıştır.

Toplumsal işlevlerdeki dönüşüm de bu kırılmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Geçmişte özellikle maddî durumu iyi aileler için ipekli ve pamuklu yorganlar, kullanım eşyası olmakla kalmamıştır. Çeyiz kültürü içinde servet, itibar ve aile gücünü görünür kılan temel unsurlar arasında yer almaktaydı. Tarihsel kaynaklarda da çeyiz takımları içerisinde onlarca yün döşek, pamuk şilte, yazlık ve kışlık yorgan ile yastık ve çarşafın birlikte talep edildiği; bu bolluğun çeyizin toplumsal değerini belirleyen bir ölçüt olarak değerlendirildiği görülmektedir (Abdülaziz Bey, 2023: 130-131). Günümüzde ise bu ritüel üretim biçimleri büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Abdullah Al'ın “Senede iki tane bile ipekli yorgan gelmiyor.” sözleriyle ifade ettiği bu durum, ekonomik bir daralmanın ötesinde çeyiz, lohusa ve sünnet yorganı gibi ritüel üretimlerin toplumsal bellekteki yerini yitirmesine işaret etmektedir. Bu kayıp, yorgancılığın sembolik ve ritüel boyutlarının da zayıfladığını göstermektedir.

Görsel 7 ve 8: Usta Abdullah Al, günümüzde geleneksel yaşam pratiklerine bağlı olarak dikilen yorgan sayısındaki ciddi azalma sebebiyle perde ve diğer tekstil üretimlerine yönelmiş; dükkânında satışını gerçekleştirdiği ürünlerin düzenli durmasına büyük titizlik göstererek dükkânını yerleştirmiştir (Eylül 2025).

Buna karşın ustaların anlatılarında, mesleğin mekânla kurduğu güçlü aidiyet ilişkisi dikkat çekmektedir. Mustafa Karamanlı, dükkânını yalnızca bir işyeri değil, “ev gibi” gördüğünü; sabah namazından sonra açtığı dükkânda gün boyu vakit geçirmenin kendisi için bir huzur kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Çalışma mekânının yüksek tavanlı, havadar ve gün ışığı alan yapısı, yorgancılığın fiziksel gereklilikleriyle doğrudan ilişkilidir. Aynı mekân, üretim alanı olmanın yanı sıra hazır yorganların asıldığı bir vitrin işlevi de görmektedir; böylece dükkân, hem zanaatkâr belleğini taşıyan bir atölye hem de modern tüketiciyle temas kurulan bir satış alanı olarak iki yönlü bir kimlik kazanmaktadır.

Görsel 9 ve 10: Usta Mustafa Karamanlı'nın evi gibi gördüğü dükkânı; yüksek tavanlı, havadar, bol ışık alan, ustanın diktği yorganları sergileyebileceği alana sahip, aynı zamanda dikim işini gerçekleştirdiği “tezgâhı”nın bulunduğu bir mekândır (Eylül 2025).

Ancak bu mekânsal süreklilik de ciddi baskı altındadır. Üsküdar gibi tarihsel olarak yorgancılığın yoğun olduğu bir merkezde dahi dükkânların kapanması, sokakların farklı iş kollarına dönüşmesi ve yüksek kiralar nedeniyle yeni dükkân açmanın imkânsızlaşması, mesleğin kentsel görünürlüğünü zayıflatmaktadır. Oysa tarihsel kaynaklar, Üsküdar'ın yorgancılık ve ona bağlı tekstil üretimi açısından İstanbul'un önde gelen merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Nitekim Osmanlı döneminde en nitelikli basma ve yazma yorgan ile yastık yüzlerinin İstanbul'da özellikle Kandilli ve Üsküdar çevresinde üretildiği; Üsküdar yazmalarının gerek desen gerek işçilik bakımından ayrı bir ün kazandığı

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

bilinmektedir. İstanbul yorgancılığının gelişiminde önemli bir husus olarak yorgancılık sanatının estetik ve sunum açısından ileri bir noktaya taşınarak ilk vitrinli yorgancı dükkânının Üsküdar'da açılmış olması, bu semtin mesleğin tarihsel belleğindeki merkezî konumunu açıkça ortaya koymaktadır (Duman, 2007: 15-26). Bir zamanlar kahvehanelerde bir araya gelerek meslekî sorunları konuşan yorgancıların oluşturduğu esnaf dayanışması da yerini bireysel kaygılara bırakmıştır. Abdullah Al'ın hatırlattığı Uncular Sokak'taki pazar toplantıları, bugün artık geçmişe ait bir anı olarak kalmıştır.

Bu çözülme, meslek örgütlerinin işlevselliğini yitirmesiyle daha da belirginleşmektedir. Mustafa Karamanlı, geçmişte ustalık ve kalfalığın ciddi biçimde denetlendiğini, meslekî yeterliliğin meslek erbabı tarafından onaylandığını; bugün ise bu denetim mekanizmalarının neredeyse tamamen ortadan kalktığını vurgulamaktadır. Derneklere kayıt yaptırmayan esnaf sayısının artması, aidat ve sorumluluklardan kaçınma eğilimi, yorgancılığın örgütlü bir meslek kimliğinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Buna rağmen Mustafa Karamanlı ve Nazmi İnce, kendileri de dahil olmak üzere bazı ustaların sergi ve tanıtım faaliyetleriyle mesleği görünür kılmaya çalıştığını, ancak bu çabaların çoğu zaman sınırlı kaldığını ifade etmektedir.

Görsel 11: Usta Mustafa Karamanlı'ya ait ustalık belgesinin görseli. Bu diploma, ustanın dükkânında duvara asılı bir şekilde durmaktadır (Eylül 2025).

Anlatılarda toplumsal cinsiyet boyutuna dair önemli ipuçları da yer almaktadır. Mustafa Karamanlı, geçmişte bazı bölgelerde kadınların yorgancılık yaptığına tanık olduğunu; ancak açılan kursların kalıcı bir meslek pratiğine dönüşmediğini aktarmaktadır. Kadın emeğinin süreklilik kazanmaması, mesleğin günümüzde daha çok erkek ustalar üzerinden tanımlanmasına yol açmıştır.

Meslek kimliğinin dönüşümünde ahlakî kırılmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Mustafa Karamanlı, yorgancılığın piri olarak kabul edilen Hallâc-ı Mansûr'a yapılan göndermeler üzerinden mesleğin etik boyutunu hatırlatırken günümüzde bu anlayışın zayıfladığını dile getirmektedir. Mustafa Karamanlı'nın kendi ustasıyla ilgili verdiği örnek meslek ahlakını somutlaştırmaktadır. Mustafa Usta'nın anlatısına göre kendi ustası işini bitirdikten sonra yıkanırken üzerinden dökülen tozları gördükçe "Allah'ım bizi affet, müşterinin bize ne kadar hakkı geçti kim bilir, şu dökülen tozlara bak." diyerek üzüldü. Usta bu hatırasından sonra günümüzde bu anlayışın giderek azaldığından bahsetmektedir. Malzemeden çalma, fiyat birliğinin olmaması ve kalfa eksikliği gibi sorunlar, meslekî güven ilişkisini aşındırmaktadır. Buna karşın Abdullah Al'ın "Yaptığım işi önce benim beğenmem lazım." yaklaşımı, bireysel iş ahlakının hâlen ayakta kalan temel değerlerden biri olduğunu göstermektedir. Ustanın elli yılı aşkın süredir aynı müşterilerle kurduğu güven ilişkisi, yorganın bir "itimat nesnesi" olarak toplumsal işlevini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Abdullah Al, Mustafa Karamanlı ve Nazmi İnce'nin tanıklıkları; yorgancılık mesleğinin çiraklık sisteminin kaybı, ekonomik sürdürülebilirliğin zayıflaması, kurumsal yapıların çözülmesi ve etik değerlerdeki aşınma gibi çok katmanlı kırılmalar yaşadığını göstermektedir. Buna rağmen bireysel iş ahlakı, belgeleme çabaları ve dijitalleşme yönelimleri, mesleğin tamamen kaybolmadığını; dönüşerek de olsa yeni bir varlık alanı aradığını ortaya koymaktadır.

2. 4. Yorganın Hafızası ve Toplumsal İşlevi

Yorgancılık mesleğinde üretilen yorganlar, yalnızca gündelik kullanım nesneleri değildir. Yorgan; ritüeller, inançlar, sözlü kültür ve aile hafızasıyla iç içe geçmiş kültürel anlamları taşımaktadır. Üsküdar'daki yorgancı ustalarının tanıklıkları, yorganın hem bireysel yaşam döngülerinde hem de toplumsal bellekte üstlendiği işlevleri açık biçimde ortaya koymaktadır.

Ustaların anlatılarında yorganın en belirgin toplumsal işlevi, çeyiz kültürü üzerinden görünür olmaktadır. Abdullah Al, geçmişte ipekli yorganların çeyizlerin vazgeçilmez unsuru olduğunu, ipek yorgan olmadan evliliğin tamamlanmış sayılmadığını vurgularken Mustafa Karamanlı, evlenecek her genç kızın mutlaka bir gündelik, bir de karyola üstü sergileme amacı taşıyan yorgan diktirdiğini hatırlatmaktadır. Bu durum, yorganın örtünme ihtiyacını karşılayan bir eşya olmaktan ziyade evlilik ritüelinin tamamlayıcı unsuru ve toplumsal onayın sembolü olduğunu göstermektedir. Çeyizlik üretimlerin yanı sıra lohusa ve sünnet yorganları da geçmişte ritüel döngüsünün ayrılmaz parçalarıydı. Ancak her iki usta da günümüzde bu tür siparişlerin büyük ölçüde ortadan kalktığını, yalnızca nostaljik ya da istisnai taleplerle varlığını sürdürdüğünü dile getirmektedir.

Yorganın toplumsal işlevi, ritüellerle sınırlı değildir. Aynı zamanda aile içi birlikteliğin kurulmasında da rolü mevcuttur. Abdullah Al'ın torunlarının düğünleri için özel yorganlar dikmesi ve kendi ustasına diktirmesi, meslekî bilginin aile belleği aracılığıyla aktarılmasına işaret etmektedir. Mustafa Karamanlı'nın evlilik sürecine dair anlattıkları da benzer bir belleğe işaret eder. "Bir yastıkta kocama" anlayışını yansıtan uzun yastıklar hem evlilik sembolü hem de misafir ağırlamada işlevsel bir unsur olarak kullanılmıştır. Lohusa döneminde kullanılan "kalk minder" gibi ürünler ise doğum etrafında şekillenen sosyal dayanışmanın somut karşılıklarıdır. Usta, bu minder ile ilgili olarak eskiden lohusa döneminde "kalk minder" adı verilen özel minderlerin yapıldığını, bebeği yanına koyan anneye altın takıldığını ve bu adetlerin sosyal dayanışmanın bir parçası olduğunu hatırlatmaktadır. Son yıllarda -özellikle son 5-10 yıl içinde- bu geleneklerin büyük ölçüde terk edildiğini vurgulamaktadır. Bu örnekler, yorganın aile içi bağları güçlendiren ve kuşaklararası aktarımı mümkün kılan bir hafıza nesnesi olduğunu göstermektedir. Mustafa Karamanlı'nın tanıklıklarında yorgan, aynı zamanda "ömürlük" bir eşya olarak tanımlanmaktadır. Usta, 1978 yılında evlendiğinde diktirdiği yorganların hâlâ kullanılabiliyor durumda olduğunu belirtmekte; bu dayanıklılığı el emeğine dayalı geleneksel üretimle ilişkilendirmektedir. Bu vurgu, yorganın geçici bir tüketim nesnesi değil, aile belleğini ve sürekliliği temsil eden kalıcı bir kültürel miras olduğunu göstermektedir.

Yorganın toplumsal işlevi, gündelik yaşamın mevsimsel döngüleriyle de yakından ilişkilidir. Mustafa Karamanlı'ya göre yaz ayları ve düğün sezonları, yorgancı esnafının en yoğun olduğu dönemlerdir. Okulların kapanmasıyla birlikte ev temizliğine yönelen kadınlar, yastık ve yorganlarını yenilemek ya da attırmak için ustalara başvurur; kış aylarında ise işlerde belirgin bir durgunluk yaşanır. Bu döngü, yorganın bireysel bir ihtiyaç nesnesi olarak kalmadığını; aile içi planlamaların ve toplumsal-takvimsel ritimlerin bir parçası olduğunu göstermektedir. Yorgan, kullanım sonrası bakım ve saklama pratikleriyle de kültürel hafızayı sürdürmektedir. Hurçlara konulan yorganların içine güveye karşı naftalin yerleştirilmesi, tavana asılarak saklanması gibi uygulamalar, meslek pratiğiyle birlikte aktarılan halk bilgisinin bir parçasıdır. Bu pratikler, yorganın hem üretim sürecinde hem de kullanım sonrasında kültürel anlamlarla kuşatıldığını göstermektedir.

Ustaların anlatılarında yorganın sağlıkla ilişkisi de belirgin bir yer tutmaktadır. Abdullah Al ve Mustafa Karamanlı, pamuk ve yün yorganların sağlıklı, dayanıklı ve uzun ömürlü olduğunu vurgularken elyaf yorganların ucuzluk ve pratiklik nedeniyle tercih edildiğini ancak sağlık açısından sakıncalı olduğunu ifade etmektedir. Mustafa Karamanlı, pamuk ve yün yorganların rutubeti önlediğini, bedeni sıcak tuttuğunu ve hastalıklara karşı koruyucu olduğunu belirtmekte; geçmişte köylerde bel ağrısı gibi rahatsızlıklarda kirli yünün tedavi amacıyla kullanıldığını hatırlatmaktadır. Buna karşın modern tüketim alışkanlıkları hafiflik ve makinede yıkanabilirlik gibi pratik gerekçelerle elyaf ürünlere yönelmektedir. Pamuk ya da yün yastıkların yüksek maliyetine karşılık elyaf ürünlerin daha ucuz olması, tüketici tercihlerini belirleyen temel unsurlardan biridir.

Malzeme tercihindeki dönüşüm, yorganın sembolik değerindeki değişimi de yansıtmaktadır. Abdullah Al, geçmişte ipek yorganın çeyiz kültüründeki prestijli konumunun günümüzde büyük ölçüde kaybolduğunu ifade etmektedir. Kendi kızlarının ipek yorganları kullanmak yerine günlük yorgan talep etmeleri, bu dönüşümün aile içi bellekte bile karşılık bulduğunu göstermektedir. Buna rağmen ipek

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

yorganlara yönelik nostaljik ve istisnai taleplerin tamamen ortadan kalkmadığı; bireysel hafızalar aracılığıyla zaman zaman yeniden canlandığı da görülmektedir. Bütün bu tanıklıklar, yorganı bir ev eşyası olmaktan çıkarmış; ritüelleri, sözlü kültürü, halk inançlarını, sağlık anlayışını ve aile bağlarını bir arada taşıyan kültürel bir nesne olduğunu ortaya koymaktadır. Üsküdar'ın son yorgancılarının anlatıları, yorganın toplumsal işlevinin zaman içinde daraldığını; ancak hafıza boyutunun güçlü biçimde yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

2. 5. Yorgancı Kimliği ve Zanaatkâr Profili

“Ve sanki alnımızda yazan meslek, kaderimiz, onu icra ettiğimiz mekânlarsa kimliklerimiz oldu. Kendimizi tanıtırken tıpkı ismimiz gibi, mesleğimizi de söyledik.”
Rita Ender

Üsküdar'daki son yorgan ustalarının anlatıları, yorgancılığın belirgin bir zanaatkâr kimliği, ahlaki duruş ve yaşam anlayışı ürettiğini göstermektedir. Abdullah Al, Mustafa Karamanlı ve Nazmi İnce'nin tanıklıkları birlikte değerlendirildiğinde, yorgancılığın onlar için bir geçim aracından öte, hayatla kurulan sürekli ve anlamlı bir ilişki olduğu açıkça görülmektedir. Ustaların anlatımlarındaki ortak ve temel nokta, mesleğin rekabetten ziyade güven ve vicdan temelli bir esnaflık anlayışıyla icra edilmesidir. “Yaptığım işi önce benim beğenmem lazım.” ya da “Garibana da yapsam, parayla da yapsam aynı işi yaparım.” gibi ifadeler, yorgancı kimliğinin merkezinde yer alan işin hakkını verme ilkesini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, kazancı değil ustalığı ve ahlakî sorumluluğu önceleyen geleneksel esnaf kültürünün, günümüz koşullarında dahi ustalar tarafından yaşatıldığını göstermektedir.

Yorgancı kimliğinde dikkat çeken bir diğer unsur, meslekî özgüven ve entelektüel farkındalıktır. Mustafa Karamanlı'nın yorgancılığı “fizik, matematik, geometri ve estetik” bilgisi gerektiren bir alan olarak tanımlaması; Abdullah Al'ın yaptığı işi önce kendisinin beğenmesi gerektiğini vurgulaması, zanaatın sıradan bir el işi olarak değil, yüksek düzeyli bilgi ve beceri alanı olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yorgancılık, ustaların gözünde “diplomalı” mesleklerle eşdeğer bir değer alanı olarak konumlanmakta; hatta kimi anlatılarda onlardan daha nitelikli bir uğraş olarak dile getirilmektedir. Bu zanaatkâr kimliği, ustaların çocuklarıyla kurdukları meslekî ilişki üzerinden de okunabilmektedir. Abdullah Al ve Mustafa Karamanlı, çocuklarının yüksek eğitim aldığını ve farklı meslek alanlarına yöneldiğini belirtirken yorgancılığın kuşaklararası aktarımının kırıldığını kabul etmektedir. Ancak bu durum, ustaların anlatılarında bir hayal kırıklığı olarak değil, toplumsal dönüşümün doğal bir sonucu olarak ifade edilmektedir. Çocuklarının “okumuş olması”, yorgancılık yaparak onları “okutmuş” olmaları, gurur vesilesi olarak dile getirilirken yorgancılık ustalar için kendilerine ait, anlamlı ve bütünlüklü bir yaşam pratiği olarak sürdürülmektedir.

Yorgancı kimliğinin önemli bir boyutu da mekânla kurulan güçlü aidiyet ilişkisidir. Dükkân ya da atölye, ustalar için çalışma alanından ziyade adeta ikinci bir evdir. Sabah namazından sonra dükkânını açan, işi olmasa dahi gelip tezgâhın üzerine uzanan usta anlatıları, zanaat mekânının duygusal bir bağ ve süreklilik alanı olarak deneyimlendiğini göstermektedir. Bu mekânsal aidiyet, mesleğin terk edilmesini zorlaştıran ve ustayı hayata bağlayan temel unsurlardan biridir. Evden daha çok dükkân veya atölyesinde vakit geçiren usta için söz konusu mekân, usta kimliğini oluşturan temel unsurlardan biri hâline gelmektedir. Mekânın tezgâh, vitrin gibi alanları ile ışık alması, tozu sağlıklı bir biçimde aktarması gibi fizikî koşulları ustalar için önemlidir. Abdullah Al'ın dükkânını titizlikle düzenlemesi, dükkânında yer alan ve satışını yaptığı yastık-yorgan gibi ürünleri düzenli bir biçimde yerleştirmesi ve bunu gururla anlatması, mekânın görünür kısmına dair özenin somutlaşmış hâlidir. Mustafa Karamanlı'nın ise hafta sonları işi olmadığında dahi dükkânına gelmek istediğini belirtmesi, mekânla kurulan duygusal bağın en güzel örneklerinden biridir.

Ustaların anlatılarında öne çıkan bir diğer ortak özellik, yaşam karşısındaki dayanıklılık ve memnuniyet hâlidir. Yaş, sağlık sorunları, ekonomik zorluklar ve mesleğin geleceğine dair belirsizliklere rağmen üç usta da işini “sevdiğini” özellikle vurgulamaktadır. Sabır, temizlik, düzen, titizlik ve çalışkanlık gibi değerler, yorgancı kimliğinin vazgeçilmez bileşenleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, zanaatkâr kimliğinin hem meslekî hem de ahlakî ve duygusal bir bütünlük sunduğunu göstermektedir. Nazmi İnce'nin anlatıları, yorgancı kimliğini kültürel sorumluluk ve kamusal temsil boyutlarıyla genişletmektedir. Yaklaşık elli yıllık meslek hayatını “sanat aşkı” etrafında tanımlayan Nazmi İnce, yorgancılığı ahilik geleneğiyle ilişkilendirerek sabır, emek ve beceri temelli bir

zanaat anlayışını vurgulamaktadır. Onun anlatısında yorgancılık, maddî kazançtan ziyade kişiye kimlik ve onur kazandıran bir yaşam pratiği olarak konumlanmaktadır. Nazmi İnce'nin zanaatkâr profili, bireysel ustalığın ötesinde kurumsal ve kamusal bir sorumluluk bilinciyle şekillenmektedir. Uzun yıllar İstanbul Yorgancı Hallaç ve Çeyizciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası başkanlığını yürütmesi; sergiler, televizyon programları ve kültürel etkinlikler aracılığıyla mesleği görünür kılma çabası, zanaatkâr kimliğinin kültürel temsille iç içe geçtiğini göstermektedir. Bu yönüyle Nazmi İnce, yalnızca mesleğini icra eden bir usta değil; yorgancılığın kamusal hafızada varlığını sürdürmesi için mücadele eden bir temsil figürü olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu temsil çabası, mesleğin kırılganlığını da görünür kılmaktadır. Çırak yetişmemesi, meslek okullarının yokluğu ve geleneksel üretim biçimlerinin daralması, Nazmi İnce'nin anlatılarında yorgancılığın temel kırılma noktaları olarak dile getirilmektedir. Spor metaforlarıyla ifade edilen “altyapı” vurgusu, zanaatkârlığın da sistemli destek olmadan sürdürülemeyeceğini göstermektedir. “Emeği çok, parası az.” ifadesi ise yorgancılığın genç kuşaklar açısından neden cazibesini yitirdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Nazmi İnce'nin anlatılarında yorgancı kimliği, güçlü bir etik çerçeve ve toplumsal sorumluluk bilinci üzerinden kurulmaktadır. “Sevgi, saygı ve güven” üçlemesi, hem meslek içi ilişkilerin hem de kamusal varoluşun temel ilkeleri olarak sunulmaktadır. Esnafın “şehrin çimentosu” ve “güvencesi” olarak tanımlanması, yorgancılığın yalnızca üretimle sınırlı olmayan; güven, emanet ve dayanışma üreten bir toplumsal işleve sahip olduğunu göstermektedir. Bu etik anlayış, oda başkanlığı deneyiminde somutlaşmakta; şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet ilkeleri üzerinden kurumsal bir zanaatkâr profili inşa edilmektedir. Siparişlerin ekip içinde paylaştırılması, kişisel kazançtan ziyade dayanışmanın öncelikli hâle getirilmesi, paylaşımın meslek etiğinin temel göstergelerinden biri hâline geldiğini göstermektedir. Ancak bu model, büyük ölçüde bireysel fedakârlıklarla ayakta durmaktadır. Nazmi İnce'nin anlattığı maddî ve manevî yükler, zanaatkârın kamusal alanda görünürlük üretme çabasının ne denli kırılgan bir zeminde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Bütün bu anlatılar birlikte değerlendirildiğinde, yorgancı profili; kendisiyle barışık, işini ciddiyetle yapan, mesleğini yüksek bir değer alanı olarak gören, toplumsal dönüşümün farkında olan ancak sanatına tutunmayı sürdüren bir zanaatkâr karakterini temsil etmektedir. Usta anlatılarında sıkça vurgulanan disiplin, dürüstlük ve emeğe saygı gibi değerler, zanaat ortamında kuşaktan kuşağa aktarılan bir meslek kültürünün varlığını göstermektedir. Bu yönüyle yorgancılık, sadece kaybolan bir meslek değil; aynı zamanda belirli bir çalışma ahlakının, yaşam anlayışının ve kültürel duruşun da son temsil alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Üsküdar'daki yorgancılık mesleği, ustaların anlatıları üzerinden değerlendirildiğinde; yorgancılığın tarihi arka planı, meslek ahlakı, sözlü kültür, ritüeller, uygulamalar, nesneler ve mekânsal aidiyet etrafında şekillenen güçlü bir zanaatkâr belleğine sahip olmakla birlikte modernleşme süreciyle ciddi kırılmalar yaşayan bir meslek folkloru örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bütünlüklü tablo, yorgancılığın hem süreklilik taşıyan kültürel anlamlarını hem de modernleşme ve kentleşme süreçleriyle ortaya çıkan kırılma alanlarını birlikte değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, araştırma kapsamında ulaşılan temel sonuçlar aşağıdaki maddeler altında toplanabilir:

1. Yorgancılık, teknik bir üretim alanından çok ahlakî ve kültürel bir meslek sistemi olarak yapılanmıştır. Ustaların anlatıları, yorgancılığın yalnızca dikiş ve üretim becerisine dayalı bir zanaat olmadığını; doğruluk, sabır, emek, paylaşım ve güven gibi değerler etrafında şekillenen bir meslek ahlakı taşıdığını göstermektedir. Usta-çırak ilişkisi, bu değerlerin aktarıldığı temel toplumsal mekanizma olarak öne çıkmaktadır.

2. Zanaatkâr belleği, yazılı değil sözlü ve uygulamalı aktarım yoluyla varlık kazanmıştır. Yorgancılık bilgisi; desen adları, iş ritimleri, maniler, ustadan aktarılan ibretlik anılar ve gündelik pratikler aracılığıyla kuşaktan kuşağa taşınmıştır. Bu durum, yorgancılığın güçlü bir sözlü kültür zemini üzerinde var olduğunu ve mesleğin belleğinin bireysel hafızaların toplamından ziyade kültürel bir birikim olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Ustalık geleneği, ritüellerle desteklenen bir meslekî geçiş sistemi içinde kurulmuştur. Çıraklıktan kalfalığa ve ustalığa geçiş; hediye verme, toplu yemekler, ustanın adının referans olarak

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

kullanılması gibi ritüel pratiklerle pekiştirilmiştir. Bu uygulamalar, meslekî ilerlemenin teknik yeterlilikten çok sosyal onay ve aidiyetle belirlendiğini göstermektedir.

4. Yorgan, gündelik bir eşya olmanın ötesinde toplumsal hafıza ve ritüel nesnesi işlevi görmüştür. Çeyiz yorganları, lohusa ve sünnet yorganları, kalk minderleri ve uzun yastıklar; yorganın evlilik, doğum ve aile içi geçiş ritüellerinde merkezî bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yorgan hem aile hafızasının hem de toplumsal sürekliliğin somut taşıyıcısıdır.

5. Halk inançları ve sağlık anlayışı, yorgancılık pratiğine seçici biçimde eklenmiştir. Yorgan içine çörek otu konulması, iplikle gelin bağlama ya da yün kullanımına atfedilen sağlık ve şifa anlamları; mesleğin halk inançlarıyla temas ettiğini göstermektedir. Ancak ustaların bu uygulamalara mesafeli duruşu, zanaatkârın kendi etik sınırlarını çizdiğini ve her inanç pratiğini benimsemediğini ortaya koymaktadır.

6. Yorgancılık mekânı, üretim alanı olmanın yanı sıra aidiyet ve kimlik mekânıdır. Ustaların dükkânlarını “ev gibi” tanımlamaları; tezgâh, ışık, düzen ve temizlikle kurulan bağ; mesleğin mekân üzerinden kurulan bir kimlik alanı olduğunu göstermektedir. Bu durum, yorgancılığın ekonomik boyutla sınırlı kalmadığını; duygusal ve kültürel bir yaşam pratiği olduğunu ortaya koymaktadır.

7. Meslek kimliği, modernleşme süreciyle birlikte yalnızlaşmış ve bireyselleşmiştir. Çıracılık sisteminin kopması, esnaf dayanışmasının zayıflaması ve dernek yapılarının işlev kaybetmesi; yorgancılığın bir meslek kimliğinden çok bireysel olarak ustaların ayakta tutmaya çalıştığı bir pratiğe dönüşmesine yol açmıştır. Bu durum, meslek folklorunun sürekliliğini tehdit eden temel kırılmalardan biridir.

8. Çeyiz ve ilgili ritüellerdeki uygulamalarda meydana gelen dönüşüm, yorganın toplumsal işlevini daraltmıştır. İpekli yorganların ve sergileme amaçlı üretimlerin neredeyse ortadan kalkması, yorganın sembolik değerinin zayıfladığını göstermektedir. Ancak istisnai ve nostaljik siparişler, bu belleğin tamamen silinmediğini; bireysel hafızalar aracılığıyla varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

9. Mekânsal farklılık, yorgancılık mesleğinin icra biçimlerine de yansımaktadır. Bağlarbaşı'ndaki dükkânda yorgancılık, perdecilik ve yan üretimlerle birlikte sürdürülürken; Bulgurlu'daki dükkân daha çok yorgancılık pratiğine odaklanmakta, üretim ve müşteri ilişkileri büyük ölçüde eski mahalle alışkanlıkları üzerinden yürütülmektedir. Bununla birlikte her iki ustanın anlatıları, mesleğin temel değerleri, ustalık anlayışı, iş ahlakı açısından büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Bu durum, mekânsal farklılıkların mesleğin özünü dönüştürmekten ziyade onun sürdürülebilirlik stratejilerini etkilediğini düşündürmektedir.

10. Yorgancılık bilgisi, bugün belgeleme ve arşivleme ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Nazmi İnce'nin anlatıları, zanaatkâr belleğinin yalnızca ustaların hafızasına bırakılmasının sürdürülebilir olmadığını göstermektedir. Desen katalogları, yazılı tarifler, görsel ve dijital kayıtlar; ustalık geleneğinin geleceğe taşınması için zorunlu bir ihtiyaç hâline gelmiştir.

11. Üsküdar'daki yorgancılar, mesleklerini sürdürmekten çok bir kültürel mirası koruma çabası içindedir. Ustaların anlatılarında, ekonomik kazançtan ziyade mesleğin onurunu, ahlakını ve belleğini yaşatma isteği ön plana çıkmaktadır. Bu durum, yorgancılığı yalnızca “kaybolan bir meslek” değil; modernleşme karşısında direnç, uyum ve yeniden tanımlanma stratejileri geliştiren bir kültürel pratik olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

12. Arşiv belgeleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı analizler geçmişten günümüze yorgancı kimliği ve esnaf geleneği içinde yaşatılan dikkat çekici devamlılığı gözler önüne sermektedir. Osmanlı dönemi belgeleri ve Üsküdar'ın son yorgancılarının meslek anlatılarını kıyasladığımızda, geçmişte olduğu gibi bugün de bu zanaat kültürünün Maçka ile olan mekânsal bağları, yorgancı ustalarının geçmişte olduğu gibi bugün de değişime ve dönüşüme açık, hatta yenilikleri uygulamada öncü olmaları, sanatlarını tanıtmak için farklı ülkelerdeki fuarlara katılmaları, çocuklarının modern eğitim alarak farklı mesleklere yönelmeleri ve daha pek çok karşılaştırmalı örnek bize göstermektedir ki kendini yenilemek, değişim ve dönüşüm bu mesleğin zanaat kültürünün belki de en geleneksel, en değişmez öğretisidir.

Bu çerçevede ele alındığında Üsküdar örneğinde yorgancılık sadece üretim teknikleriyle tanımlanabilecek bir zanaat alanı değildir. Bu zanaat; ustalık geleneği, sözlü kültür, meslek etiği ve

mekânla kurulan aidiyet ilişkileri üzerinden anlam kazanmış bir alandır. Ustaların anlatıları, mesleğin gündelik hayattaki işlevlerinin daraldığını; buna karşılık yorgancılığın bireysel hafıza, meslekî onur ve yaşam biçimi düzeyinde güçlü bir anlam alanını koruduğunu göstermektedir. Bu durum, yorgancılığın günümüzde bir geçmiş kalıntısı olarak değil; değişen toplumsal ve kültürel koşullar içinde farklı biçimlerde varlığını sürdürmeye çalışan bir kent mesleği olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Üsküdar'daki yorgan ustalarının deneyimleri, geleneksel mesleklerin süreklilik ve kırılma noktalarını birlikte düşünmeye imkân tanırken meslek folkloru ve tarihsel bellek açısından yapılacak yeni çalışmalara da zemin hazırlamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği/ <i>Research and Publication Ethics</i>	Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine dair uyulması gereken tüm kurallara uyulmuştur/ <i>This study has adhered to all applicable rules regarding the principles of scientific research and publication ethics</i>
Etik Kurul İzni/ Ethics Committee Approval	* Bu çalışma İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulunun 31.12.2025 tarihli ve 2025/13 sayılı/no.lu kararına göre etik kurul izni almıştır/ <i>This study has obtained ethics committee approval in accordance with the decision of the Istanbul Sabahattin Zaim University Rectorate's Ethics Committee dated 31.12.2025 and numbered 2025/13.</i>
Yazarların Katkı Oranı/ Authors' Contribution Rate	1.Yazar %50, 2. Yazar %50 First Author: 50%; Second Author: 50%
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı/ AI Use Statement	Bu çalışmada yapay zekâ araçlarından görüşme verilerinin tematik olarak düzenlenmesine yönelik sınırlı düzeyde fikir geliştirme amacıyla yararlanılmıştır. Çalışmanın tüm analiz ve yorumları yazarlara aittir./ Artificial intelligence tools were used to a limited extent for generating ideas regarding the thematic organization of the interview data. All analyses and interpretations belong to the authors.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum yoktur/ <i>There are no circumstances in this study that could give rise to a conflict of interest.</i>
Destek ve Teşekkür/ Support and Thanks	Bu çalışma kapsamında saha araştırmasına sağladıkları katkılar ve yönlendirmeleri için Kapalıçarşı Esnafları Derneği'ne teşekkür ederiz./ <i>The authors would like to thank the Grand Bazaar Tradesmen Association for their guidance and assistance in accessing the field.</i>

Kaynaklar

- ÇELİKER, D. (2021). “Yorgancılık”. *Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi*. C. 2, 655-664, Ankara.
- Abdülaziz Bey. (2023). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*. Haz. Kâzım Arısan ve Duygu Arısan Güney. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- DERDİÇOK, N. S. (2015). *Kadın Balıkçı Folkloru: İzmir ve Muğla Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- DUMAN, M. (2007). *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- DUYMAZ, A. ve Şahin, H. İ. (2010). “Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Millî Folklor*, S. 87, 101-121.
- ENDER, R. (2015). “*Kolay Gelsin*” *Meslekler ve Mekânlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERDOĞAN, Z. ve YANAR, A. (2021). “Yüncülük ve Hallaçlık”. *Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi*. C. 2, 665-678, Ankara: TC Ticaret Bakanlığı Yayınları.
- FEDAKÂR, P. ve Derdiçok, N. S. (2016). “Meslek Folkloru Bağlamında Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 19, S. 36, 95-106.
- İNALCIK, H. (2012). *The Survey of Istanbul 1455 – The Text, English Translation, Analysis of the Text, Documents*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KAL’A, A. (1995). “Esnaf”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 11, 423-430.
- MCCARL, R. (1986). “Occupational Folklore.” *Folk Groups and Folklore Genres: An Introduction*. Ed. E. Oring, Colorado: University Press of Colorado, Utah State University Press, 71-90.
- MCNEİLL, L. S. (2013). *Folklore Rules: A Fun, Quick, and Useful Introduction to the Field of Academic Folklore Studies*. Utah: Utah State University Press.
- ORTAYLI, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayınları.

Üsküdar'ın Son Yorgancıları: Geleneksel Esnaf Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme

SARIKAYA, E. B. vd. (2025). "The Effects of Industrialization on Craft Production: An Examination in the Context of Technical, Product, and Occupational Sustainability". *Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning*, C. 13, S. 4, 733-756.

SENNETT, R. (2013). *Zanaatkâr*. (Çev.: M. Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://www.sabah.com.tr/yasam/tarihi-hamam-copten-kurtariliyor-2870942> (Erişim: 08.03.2026)
- URL-2: <https://www.facebook.com/oglivaltunizade/> (Erişim: 08.03.2026)
- URL-3: <https://htkulup.haberturk.com/mekanlar/haber/3553254-tarihi-hamamda-lezzet-ve-eglence> (Erişim: 08.03.2026)
- URL-4: <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-murat-irfan-agcabay-istanbulun-kadim-sirlarini-anlatacak-19543/> (Erişim: 08.03.2026)

Arşiv Kaynakları:

- Belge 1: BOA-Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA, TS.MA.e 589 11, 07. Ş. 1198).
- Belge 2: (BOA, TS.MA.d. 464 , 29. Zh. 1270).
- Belge 3: (BOA, S.MA.d. 9385, 15. Ca. 1279).
- Belge 4: (BOA, A.}MKT.DV. 191 13, 17. Zk. 1277).
- Belge 5: (BOA, A.}MKT.NZD.355 21, 27. Zk. 1277)
- Belge 6: (BOA, HR.TH. 95 39, 21. Ra. 1307)
- Belge 7: (BOA, DH.MKT. 2504 55, 12. Re. 1317)
- Belge 8: (BOA, İ. DUİT 172 71, 05. Zh. 1334)
- Belge 9: (BOA, DH.SAİDd. 134 69, 29. Zh. 1271)

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Abdullah Al, Trabzon 1951, Yorgancı. (Görüşme: Eylül 2025).
- KK-2: Mustafa Karamanlı, Trabzon 1958, Yorgancı. (Görüşme: Eylül 2025).
- KK-3: Nazmi İnce, Trabzon 1956, İstanbul Yorgancı Hallaç ve Çeyizciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanı ve Yorgancı. (Görüşme: Ekim 2025).